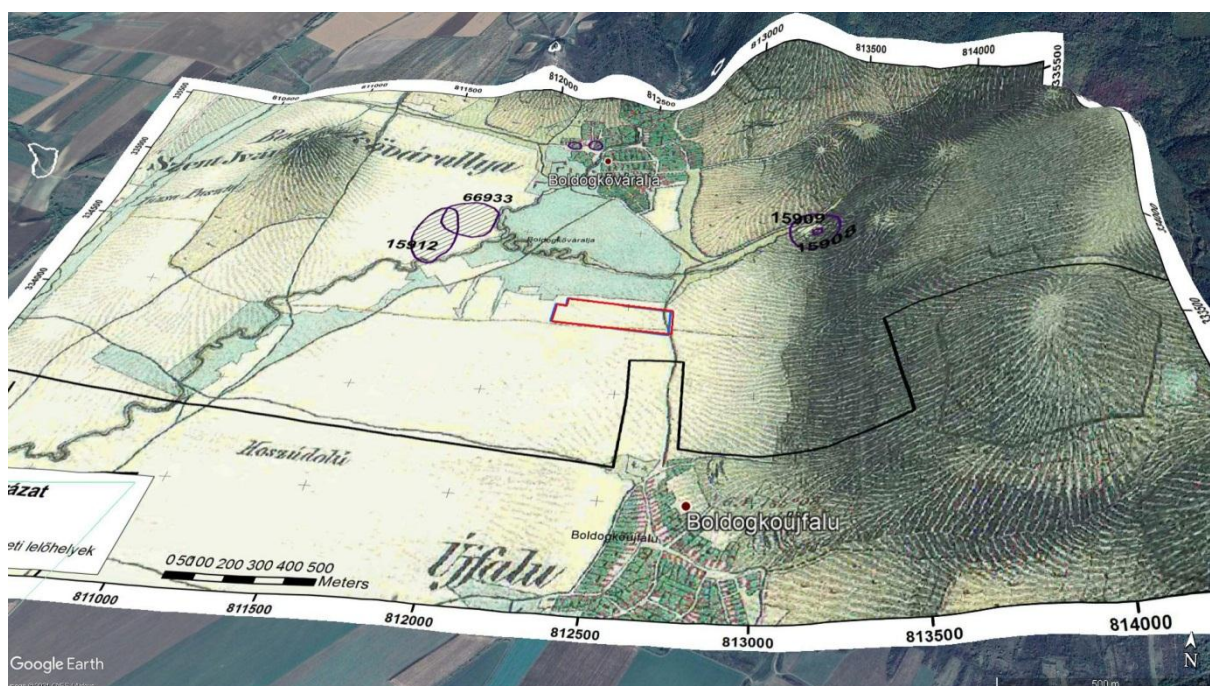

Örökségvédelmi hatástanulmány
régészeti fejezetei
Boldogkőváralja 044 a-b hrsz.-terület

Örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezetei

Boldogkőváralja 044 a és b hrsz. ú területekre

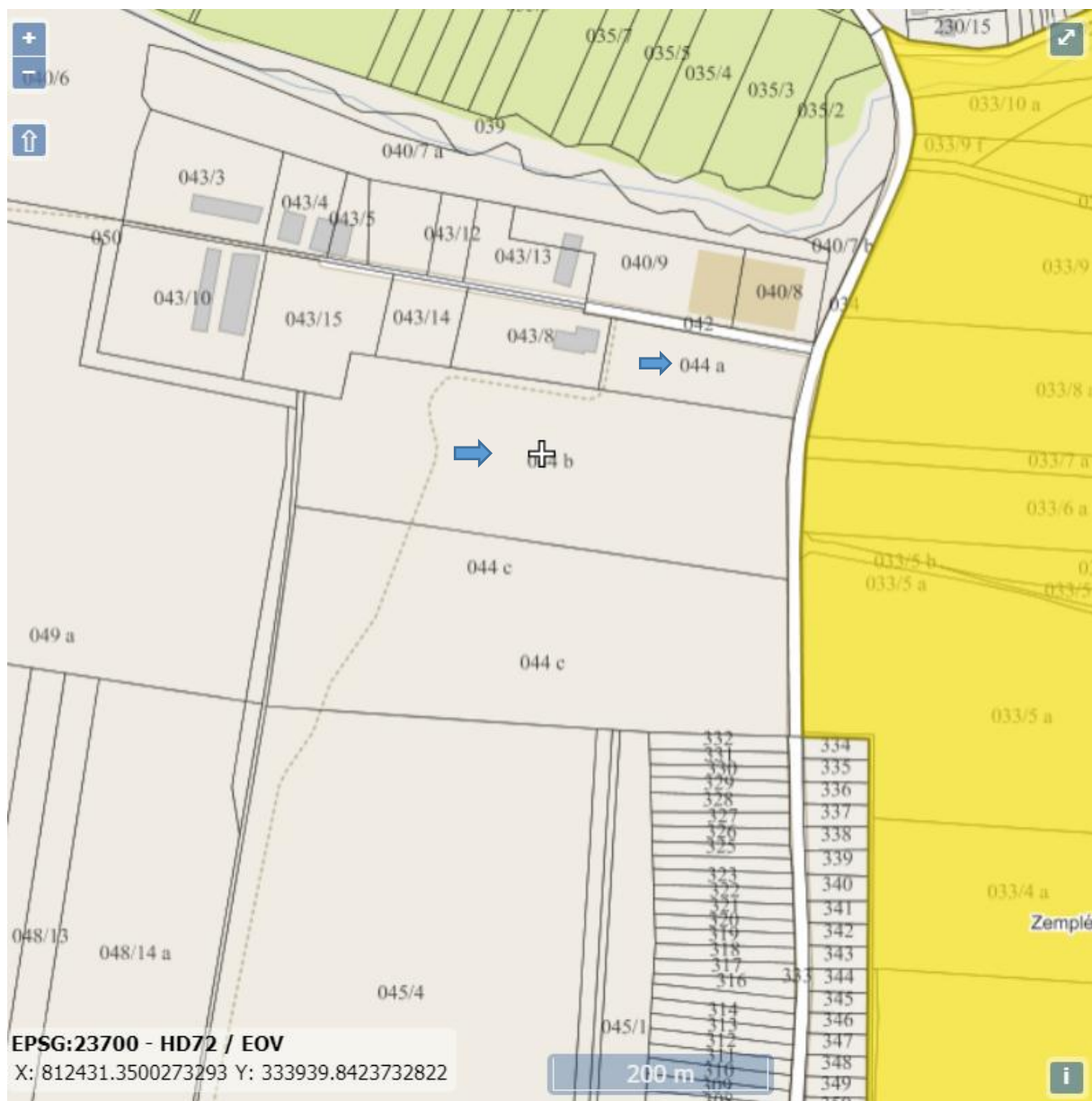
Tartalom

Előzmények	2
Az örökségvédelmi hatástanulmány tartalma	5
A kutatási terület elhelyezkedése, domborzati viszonyai, a régészeti terepbejárást befolyásoló környezeti tényezők.....	6
A kutatási terület a történeti térképeken, légi felvételeken.....	9
A kutatási területre vonatkozó légi-felvételek.....	15
Régészeti értékleltár.....	16
Tarcal Kengyel tó beruházás és környezetének régészeti lelőhelyei a Közhiteles Adatbázis adatállománya, az adattári és szakirodalmi adatok szerint	16
A kutatási terület régészeti terepbejárása	24
Összegzés.....	27
Felhasznált irodalom	28
Nyilatkozat.....	28

Előzmények

Boldogkőváralja 044a és 044b hrsz területen tervezett öntözőrendszer és gyümölcsfatelepítést megelőzően a 2001 évi LXIV. törvény 85/A § (1) bekezdése alapján örökségvédelmi hatástanulmány készítését kéri a beruházó a területen tervezett talajmunkákkal összefüggésben.

A kutatási terület elhelyezkedését az alábbi ábra mutatja:

1. ábra A Beruházási terület helyszínrajza a rendelkezésre bocsátott dokumentáció alapján

Mivel a tervezett beruházás földmunkákkal jár, esetlegesen veszélyeztethet régészeti lelőhelyeket.

A régészeti lelőhelyek megóvása, a beruházó esetleges régészeti feladatainak meghatározása, a beruházás tervezhetősége érdekében szükségessé vált örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének elkészítése. A régészeti örökség felmérése és az érintettség mértékének pontosítása segíti a területen elhelyezésre kerülő létesítmények tervezését.

A tervezett beruházás területére vonatkozó örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezeteit ez okból készítettük el 2021. májusában.

A örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésének célja, hogy felderítse, felmérje a településrendezéssel kapcsolatos örökségvédelmi hatásokat és javaslatot tegyen az örökségvédelmi értékek megóvására. Örökségvédelmi hatástanulmány, készítése nélkül előfordulhat, hogy egy a településen belül tervezett beruházási, fejlesztési terület kivitelezés közben kiderülő régészeti, vagy műemléki érintettsége meggátolhatja a beruházás megvalósulását, esetleg váratlan, előre nem számított régészeti feladatellátást tesz szükségessé, mely komolyan befolyásolhatja a tervezett beruházás bekerülési költségeit és megvalósíthatóságát. Régészeti lelőhely területén korlátozottan lehet földmunkát végezni, valamint a régészeti örökség emlékei csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. A régészeti lelőhelyek veszélyeztetése, megsemmisítése, akár csak részlegesen is, örökségvédelmi bírság kiszabását vonja maga után.

A 68/2018 (IV.9.) rendelet az örökségvédelmi hatástanulmányról 14. sz. melléklete rögzíti a településrendezési eszközök esetében készített örökségvédelmi hatástanulmány részletes tartalmi követelményeit. E követelmény rendszer magába foglalja a műemléki, és régészeti részeket is.

Az örökségvédelmi hatástanulmány tartalma

A települési örökségvédelmi hatástanulmány szöveges dokumentum, azonosításra alkalmas térképi ábrázolással, fotókkal és egyéb adatokkal, amely legalább az alábbiakat tartalmazza:

1. Örökségvédelmi vizsgálat:
 - 1.1. A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag),
 - 1.2. A település régészeti örökségének felmérése újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület esetén terepbejárással,
 - 1.3. A védett műemléki értékek települési értékleltára, amely értékkataszterben tartalmazza:
 - 1.3.1. a világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területeket,
 - 1.3.2. az országos építészeti örökség elemeit,
 - 1.3.3. a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket és a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket.
 - 1.4. A helyi építészeti örökség települési értékleltára, amely értékkataszterben az önkormányzati főépítész által meghatározottak szerint tartalmazza a helyi építészeti örökség országos vagy helyi védelemre méltó elemeit:
 - 1.4.1. településszerkezetet,
 - 1.4.2. telekstruktúrát és az utcavonal-vezetést,
 - 1.4.3. utcaképet vagy utcakép részletet,
 - 1.4.4. egyéb településkarakter elemeket,
 - 1.4.5. építményrészletet vagy az alkalmazott anyaghasználatot, tömegformálást, homlokzati kialakítást,
 - 1.4.6. táj- és kertépítészeti alkotást, egyedi tájértéket, növényzetet,
 - 1.4.7. szobrot, képzőművészeti alkotást, utcabútort.
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése:
 - 2.1. A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése.
 - 2.2. A 2.1. pontban szereplő változások hatásai:
 - 2.2.1. a régészeti örökségre,
 - 2.2.2. a történeti településre, település- és tájszerkezetre,
 - 2.2.3. a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre.
 3. Az értékvédelmi terv tartalmazza:
 - 3.1. az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények, valamint
 - 3.2. az önkormányzati feladatok meghatározását.

Munkánkban értelemszerűen kizárólag a kutatott terület régészeti értékeivel foglalkozunk.

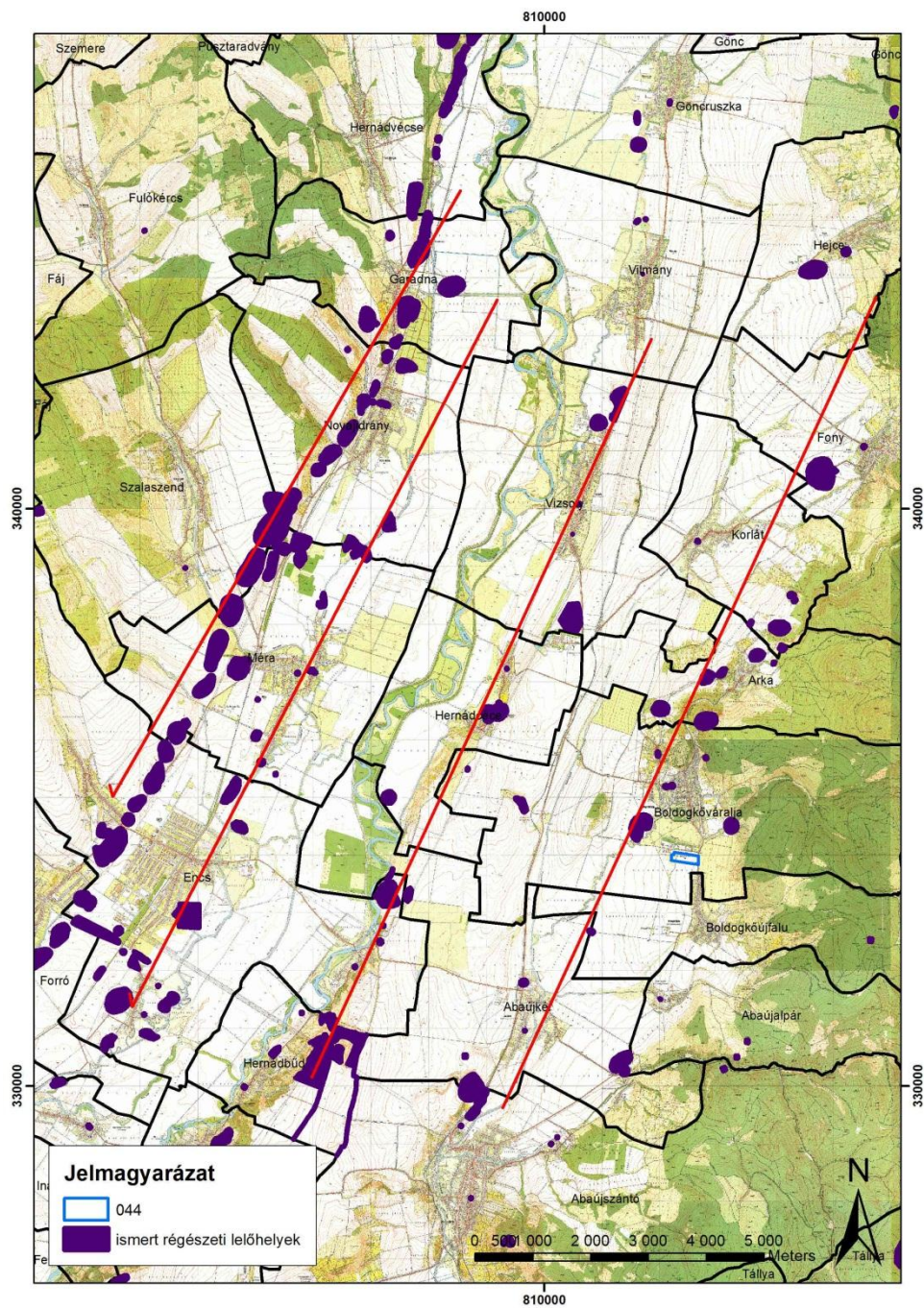
A törvény által előírt kötelező tartalmi elemeket kiegészítettük a régészeti lelőhelyek meghatározására és értelmezésére vonatkozó szakmai kritériumokkal.

A kutatási terület elhelyezkedése, domborzati viszonyai, a régészeti terepbejárást befolyásoló környezeti tényezők

A kutatási terület Boldogkőváralja D-i határában a Boldogkőváraljai-patak és annak balparti mellékvízfolyása a Tekeres-patak találkozásától délre helyezkedik el egy hegylábi felszínen 171 és 162 méter tengerszint feletti magasságok között egy nyugati kitettségű lejtőn, a Galyagos-dűlő területén (2. kép). A 044b hrsz egy K-Ny irányú kisebb domb, mely a 044a hrsz felé erősen lejt.

Boldogkőváralja a Zempléni-hegység nyugati részén, a Hernád völgyének pereméhez csatlakozó átlag 170 méter tengerszint feletti magasságú teraszon található. A közigazgatási terület keleti fele a Zemplén nyugati lejtőjére esik, a nyugati területek pedig a Hernád magaspartig húzódnak.

A környező területek ismert régészeti lelőhelyei 4 vonalat rajzolnak ki. Ezek közül a legkeletebbi a hegylábi zónában, a következő a Hernád magasparton, a keleti pedig már a Hernád jobb partján a Hernád völgytalpának nyugati vonalán fut. Itt az ismert lelőhelyek számának növekedése az intenzív régészeti kutatásokkal járó útépitési munkálatokkal van összefüggésben. Egy további lelőhelycsoport található a Hernád völgytalpában is.

2. ábra A kutatási terület helyzete a Hernád völgyének régészeti lelőhelyeinek viszonylatában

A vizsgált terület lejtési viszonyai a fent leírt földrajzi helyzetet támasztják alá.

3. ábra A kutatási terület K-Ny-irányú metszete

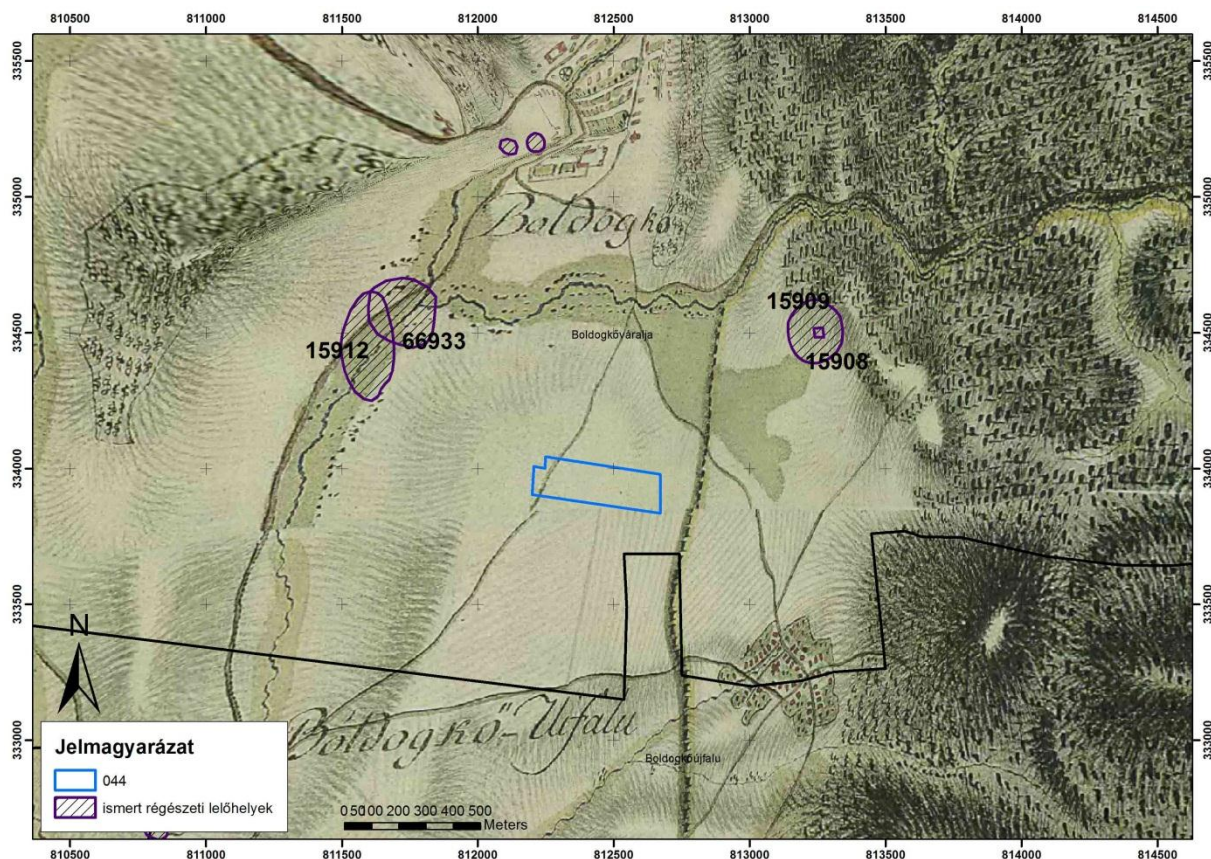
4. ábra A kutatási terület É-D irányú metszete

A kutatási terület a történeti térképeken, légi felvételeken

Az értékleltár elkészítése során, valamint a tájhasználat sajátosságainak megismerése, így a régészeti korokban megtelepedésre alkalmas helyek meghatározása során jelentős haszonnal forgathatók a területről rendelkezésre álló 17-19. századi történeti térképek. E térképek részben ábrázolnak olyan elemeket, melyek maguk is régészeti emlékek (puszta templom, erődítés árok), részben, mivel a jelentős természetátalakítással járó vízrendezés előtt készültek, a régészeti lelőhelyek környezetének rekonstrukcióját, illetve a megtelepedésre alkalmas helyek kiválasztását segítik.

A tájhasználat szerinti tagolást segítik az 17-19. századi katonai térképek, az ún. I-II.-III. Katonai felmérés. Az I. Katonai Felmérés (1763 – 1787) az első olyan térképészeti alkotás, amely több területre kiterjedően részletes és rendszeres információt tartalmaz a feltérképezett területről. A térképeken feltüntették a felszínborítást is, ami lehetővé teszi a korabeli táj rekonstrukcióját. Mindhárom Katonai Felmérés eredeti színes, kéziratos szelvényei a bécsi Kriegsarchivban találhatóak. A térképezés felvételi méretaránya 1:28 800, (1 hüvelyk = 400 bécsi ölből levezetve). A térkép vetület nélküli, egységes geodéziai hálózat és koordináta rendszer nélkül készült. A vetület hiánya miatt nagyobb területen már nem lehetett pontosan illeszteni a szelvényeket, de a vizsgált terület esetében a térképen számos olyan illesztési pont található, mely lehetővé teszi georeferálását, és a mai térképi rendszerekkel való összevetését.

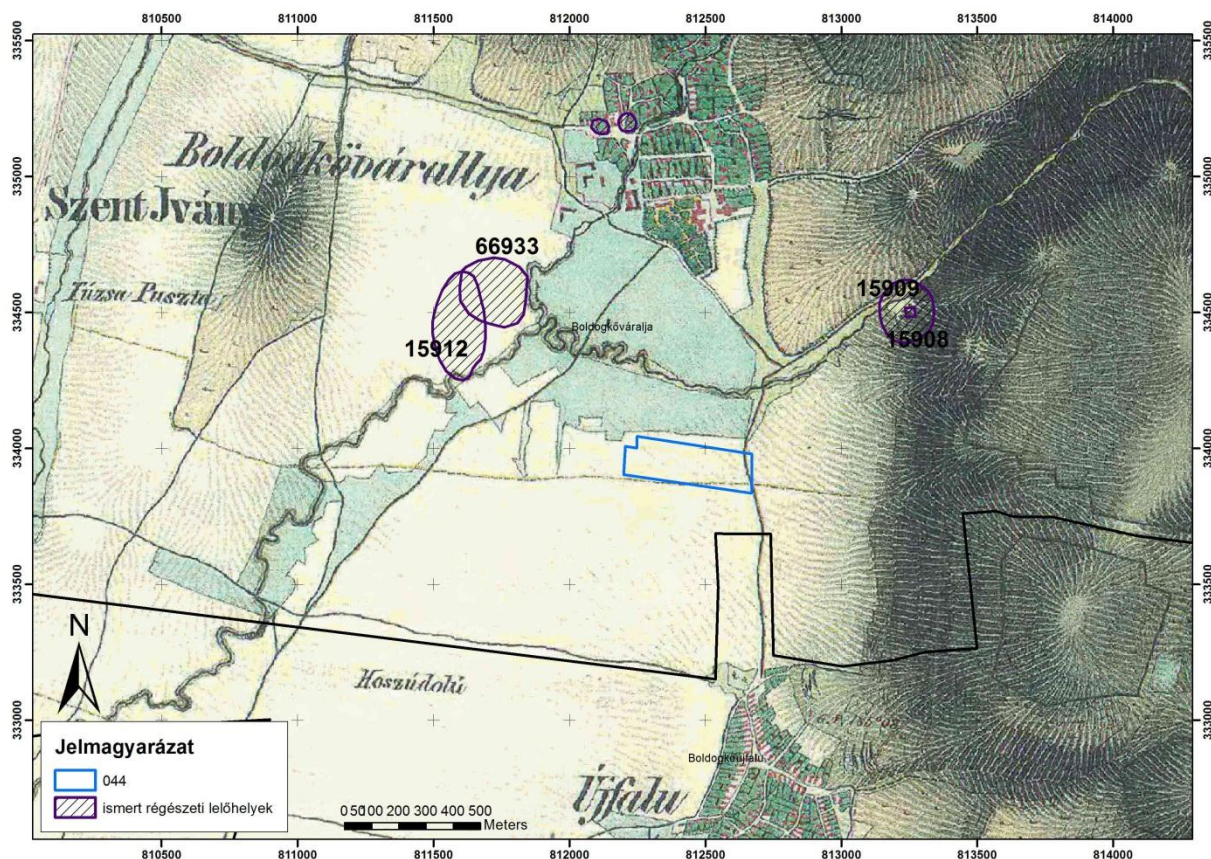
Az I. katonai felmérés geometriailag még kevésbé pontos, így itt a térkép illesztése a mai térképi elemekhez csak jelentős hibahatárral volt megoldható. Ezt mutatja, hogy a 15912 és a 66933 számú lelőhelyek poligonjai e térképművön vízzel borított területre esnek. A térképmű azonban nagyon fontos információval szolgál a tájhasználati viszonyokról. Ezen a térképművön a vizsgált területre vonatkozóan, csak a ma használatos térképekkel megegyező domborzati és vízrajzi viszonyok olvashatók le.

5. ábra A kutatási terület az I. katonai felmérés georeferált térképlapjára vetítve az ismert régészeti lelőhelyekkel

Első Ferenc császár 1806-ban rendelte el a II. katonai felmérést, amely a Magyar Királyság területén több megszakítással 1810 és 1866 között folyt. A felmérés ún. „Cassini” féle vetületben (négyzetes hengervetület) történt, amelynek geodéziai alapját többszintű háromszögelési hálózat építette. A terepi felvétel 1 :28 800 méretarányú, 1833 -tól kezdődően trigonometriai magasságmérés is segítette a felméréseket. Lapjai igen jól illeszthetőek a mai térképekhez. A II. Katonai Felmérés névanyag sokkal pontosabb, út -és vízrajza megbízhatóbb, és a felszínborítás elkülönítése is sokkal pontosabb, mint az I. Katona Felmérésen.

Itt már jóval pontosabban lehetett illeszteni a térképet a mai EOV térképekhez.

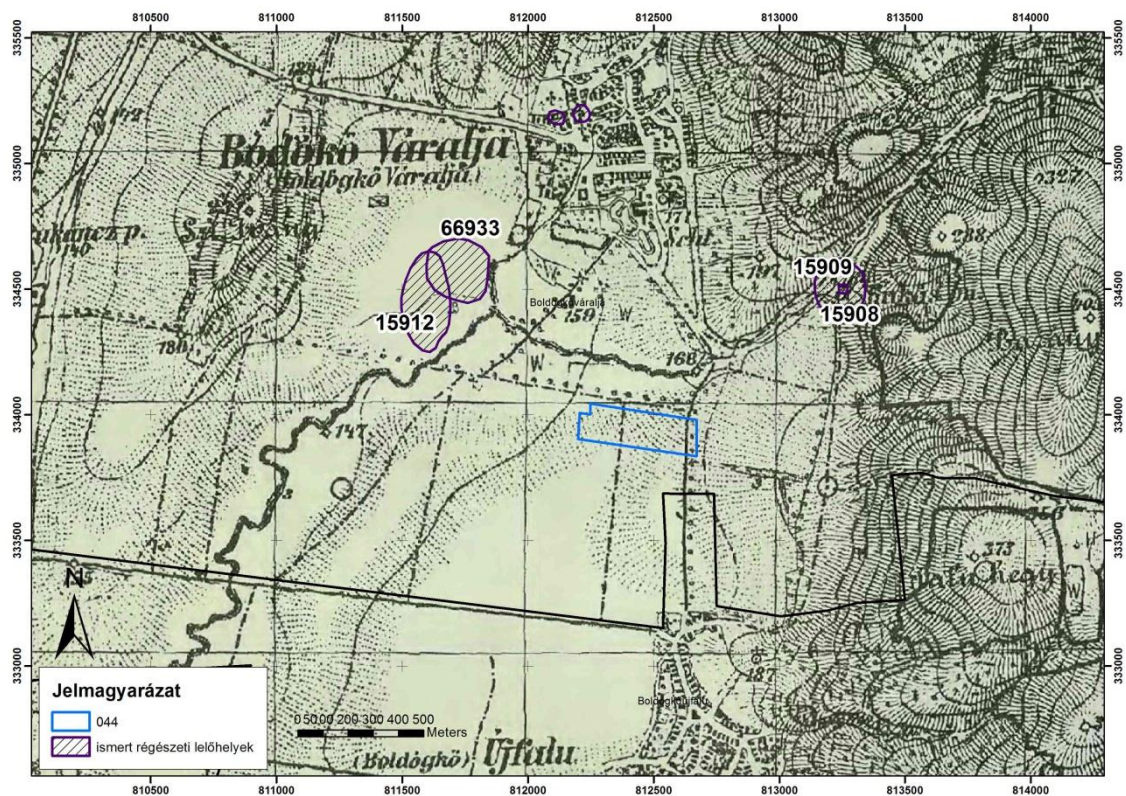

5. ábra A kutatási terület a II. katonai felmérés vonatkozó térképlapjára vetítve az ismert régészeti lelőhelyekkel

A II. katonai felmérés több fontos információval is szolgál. Egyrészt pontosan jelzi a Boldogkőváraljai és a Tekeres-patakok összefolyása által tartósan víz alatt levő területeket. A jelen tanulmányban vizsgált beruházási terület ettől délre található, pontosan a vízzel borított terület déli határán tehát a domborzati viszonyok alapján megtelepedésre alkalmas területként határozható meg. Az EOV térképen Szentiváni-földvár névvel jelzett markáns magaslatot – mely a vizsgált területtől ÉNy-ra található – *Szent Iván*-dűlőnévvel jelzi a térkép. E magaslatnak és környezetének fontos szerepe lesz a vizsgált terület régészeti értelmezése szempontjából.

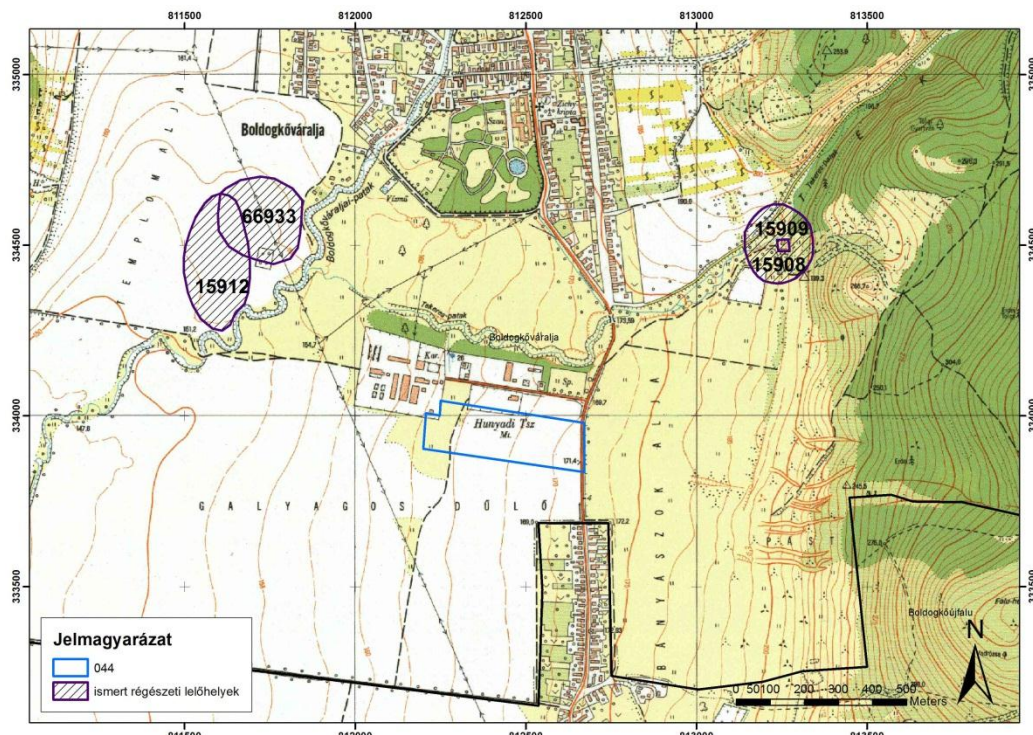
A III. Katonai Felmérést 1869- ben rendelték el, hazánkban 1872 – 1884 között folyt. Az egész felmérés 1887-re, viszonylag rövid idő alatt (17 év) alatt be is fejeződött. Az elkészült térképek méretaránya 1:25 000 méretben készült el. A III. Katonai Felvétel alapján készítették szinte az összes katonai, műszaki, tudományos, stb. térképet a két világháború között.

A III. katonai felmérés már majdnem a mai állapotokat mutatja. A térképmű domborzati ábrázolásai az itt vizsgált területre vonatkozóan azonos információval szolgál, mint a II. katonai felmérés. Itt is olvasható a *Szent Iván*-elnevezés.

7. ábra A kutatási terület a III. katonai felmérés georeferált térképlapjaira vetítve az ismert régészeti lelőhelyekkel

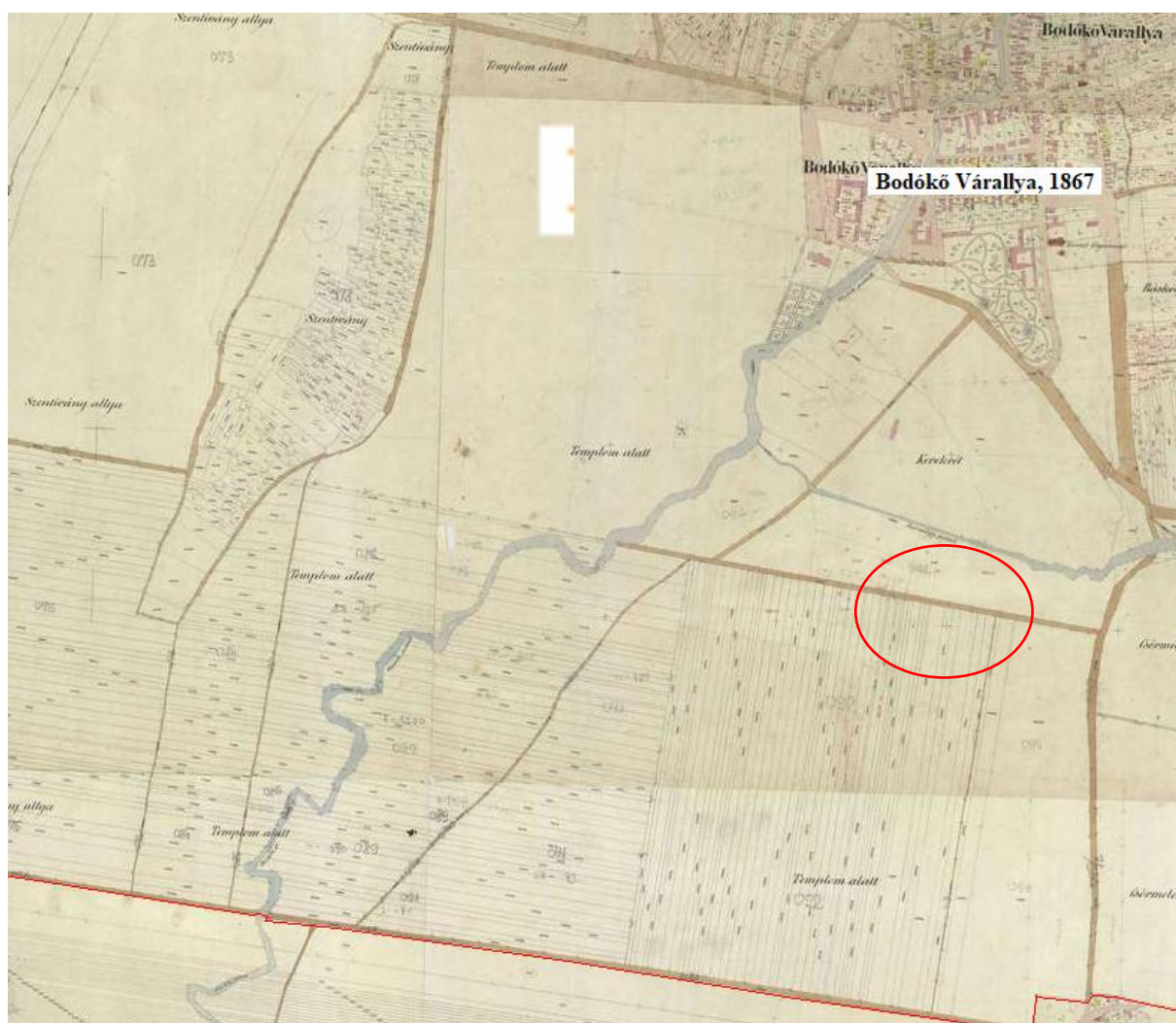
A katonai felmérések térképműveivel ellentétben az 1:10000-es méretarányú EOVS térkép a Szentiváni-földvártól Ny-ra, a beruházási terület közvetlen ÉNy-i oldalán, a Boldogkőváraljai patak keleti partján a Templomalja-dűlőt nevezi meg. Ez a dűlőnév egyértelműen utal arra, hogy ez a terület nem messze esett egy templomtól.

8. ábra A kutatási terület az EOVS térképszelvényen az ismert régészeti lelőhelyekkel a Templom-alja dűlőnévvel

A templom lehetséges helye a 66933 azonosítószámú régészeti lelőhely, melyet Czajlik Zoltán légifotós kutatásai alapján határoltak le. E területen a légifényképezés során olyan anomáliákat sikerült megfigyelni, melyeket a kutató egy középkori templom romjaival azonosított.

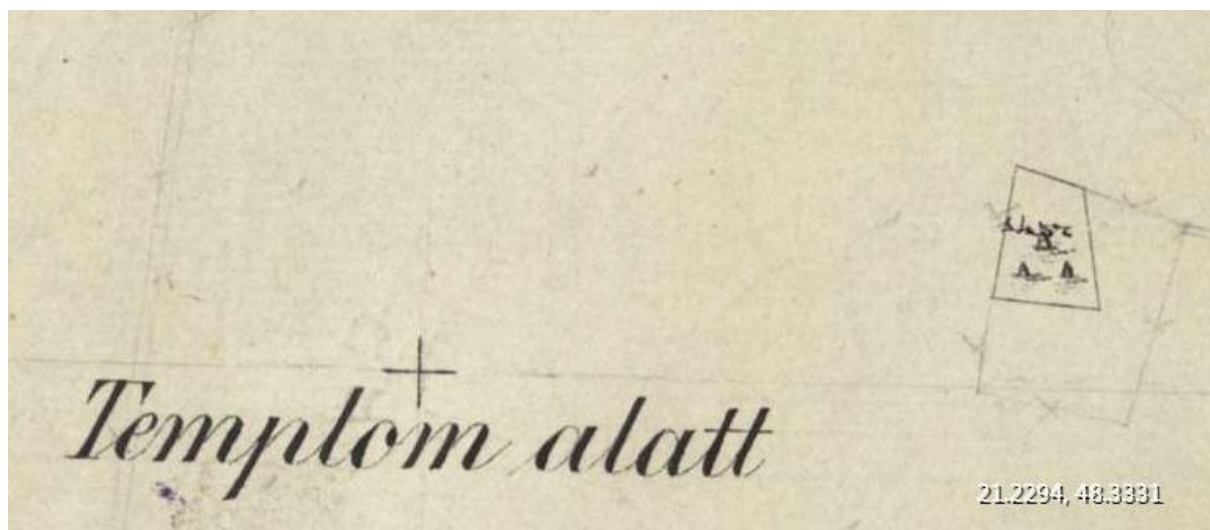
Egy 1867-es viszonyokat mutató kataszteri térkép¹ még a vizsgált területet is Templom alatt dűlő megnevezéssel illeti, ami arra utal, hogy a terület Szentiván település élete során a településsel egy egységben használt területként működhetett.

6. ábra: A vizsgált területet mutató 1867-ből származó kataszteri térkép

¹<https://maps.arcanum.com/hu/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=2360697.326704963%2C6161326.188208326%2C2367141.923652257%2C6162998.248202064>

A térképmű a Vízköz pataknak nevezett, ma Boldogkőváraljai pataktól nyugatra levő területen egy speciális területet jelöl, melynek feloldását a térképmű jelmagyarázata nem tartalmazza. Ez a terület csak a 3. katonai felmérésen és az EOVS térképlapon is megfigyelhető. Ez a jelölés arra a területre esik ahová a közhiteles adatbázis a 2004-es légirepülés alkalmával azonosított középkori templomot jelzi. A két objektum további összefüggése azonban máig nem vizsgált.

7. ábra: Kivágat az 1867-ből származó kataszteri térképből

A kutatási területre vonatkozó légi-felvételek

A kutatási területre vonatkozóan a fentről.hu állományában vizsgáltuk át az archív légi felvételeket. A Magyarország területéről az ötvenes évek óta szisztematikusan készített légi felvétel sorozatok főképp az alföldi területeken teszik lehetővé számunkra, hogy a nyolcvanas évekig egy nagy táblában szántott területeken olyan felszíni mintázatokat határozzunk meg légi felvételek által melyek régészeti lelőhelyre utalhatnak.

A kutatási területről és környezetéből az 1964 tavaszáról származó felvételek elérhetők (fentrol.hu). Ezeken azonban nem figyelhető meg olyan elszíneződés, ami a kutatási terület vagy környékének régészeti értelmezéséhez plusz információt nyújtana.

A googleearth felületén rögzített 1985 és 2019 közötti távérzékelési felvételek szintén nem mutattak olyan anomáliát vagy elszíneződést a vizsgált területen régészeti korú objektumra utalva.

A közhiteles adatbázis 66933 számú poligonjának lehatárolása Czajlik Zoltán 2004-es légiészlelése alapján történt és az egykori templom helyét azonosítja. A légifotó nem publikált. A tanulmány írása során azt beszerezni nem sikerült.

11. ábra

Régészeti értékleltár

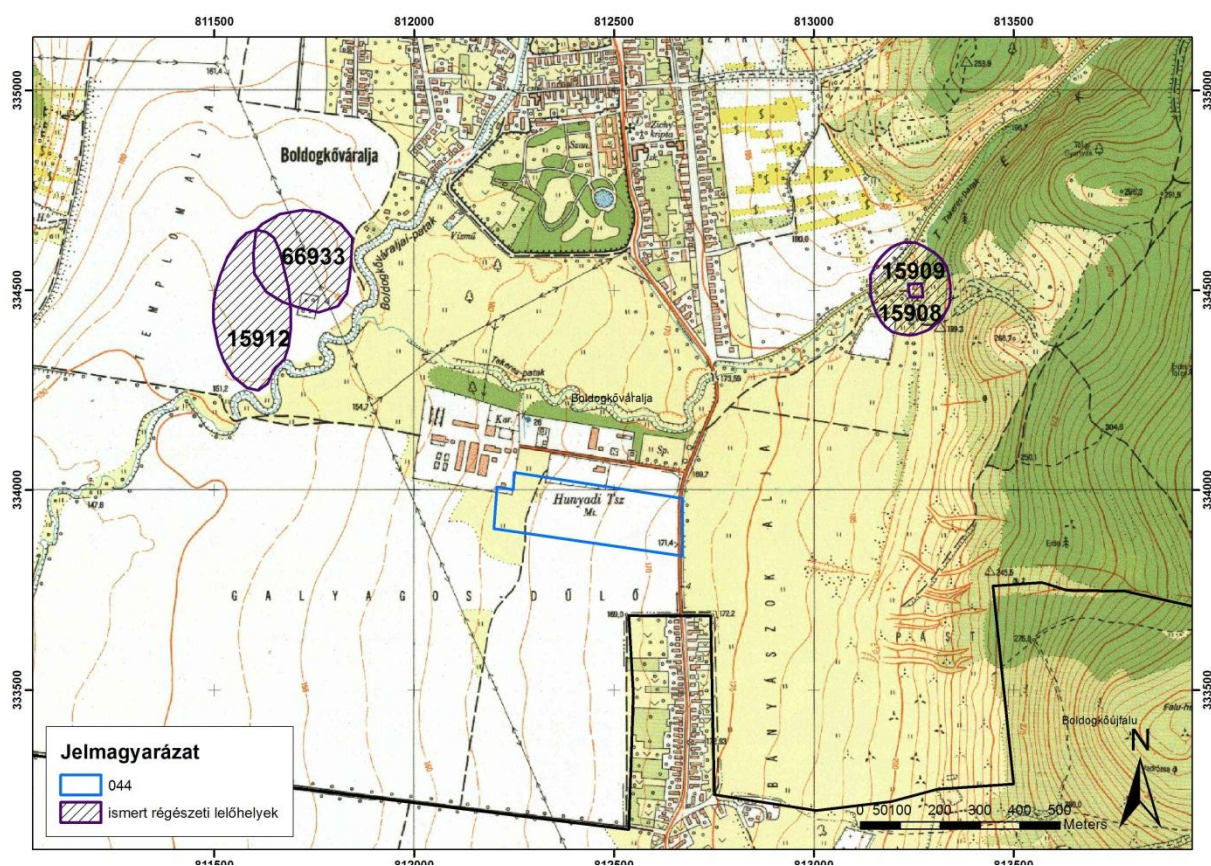
Boldogkőváralja 044 a és 044b beruházás és környezetének régészeti lelőhelyei a Közhiteles Adatbázis adatállománya, az adattári és szakirodalmi adatok szerint

A 2001. LXIV. A kulturális örökségvédelméről szóló törvény (Kötv) megkülönböztet nyilvántartott régészeti lelőhelyeket: „a közhiteles nyilvántartásba vett, e törvény alapján általános védelem alatt álló régészeti lelőhely”(Kötv. 7. § 23.) valamint régészeti lelőhelyeket: „földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatók” (Kötv. 7. § 35.)

A Kötv. régészeti örökségnek tekinti „az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető nyomát, amely segít megismerni az egyetemes kultúrát, az emberiség történetét, kapcsolatát környezetével, valamint hozzájárul az ország területén élt népek és a nemzet történelmének rekonstrukciójához, igazolja, bemutatja, alátámasztja népünk eredetét és fejlődését, továbbá amellyel kapcsolatos információszerzés fő forrásai a feltárás és egyéb kutatási módszerek.” (Kötv. 7. § 37)

A Közhiteles nyilvántartás 2021 évi adatbázisa szerint az alábbi régészeti lelőhelyek ismertek a beruházás környezetéből, melyek a beruházással érintett terület régészeti érintettségének megértését segítik.

azonosító	közig	név	korszak	jelenség	tevékenység
15912	Boldogkőváralja	Szentiván	Árpád-kor, középkor	település	terepbejárás Wolf Mária-Simán Katalin 1981–1982
66933	Boldogkőváralja	Templomalja	Árpád-kor, középkor	templomhely?	légifotós kutatás Czajlik Zoltán 2004
15908	Boldogkőváralja	Tekeres völgy	neolitikum késő bronzkor vaskor császárkor	település	Helyszini szemle Filep Antal - Kovalovszki Júlia 1962 Csengeri Piroska 2009 ásatás Kemenczei Tibor 1963
15909	Boldogkőváralja	Erdésház	neolitikum Bükkal kultúra	település	ásatás Kemenczei Tibor 1963

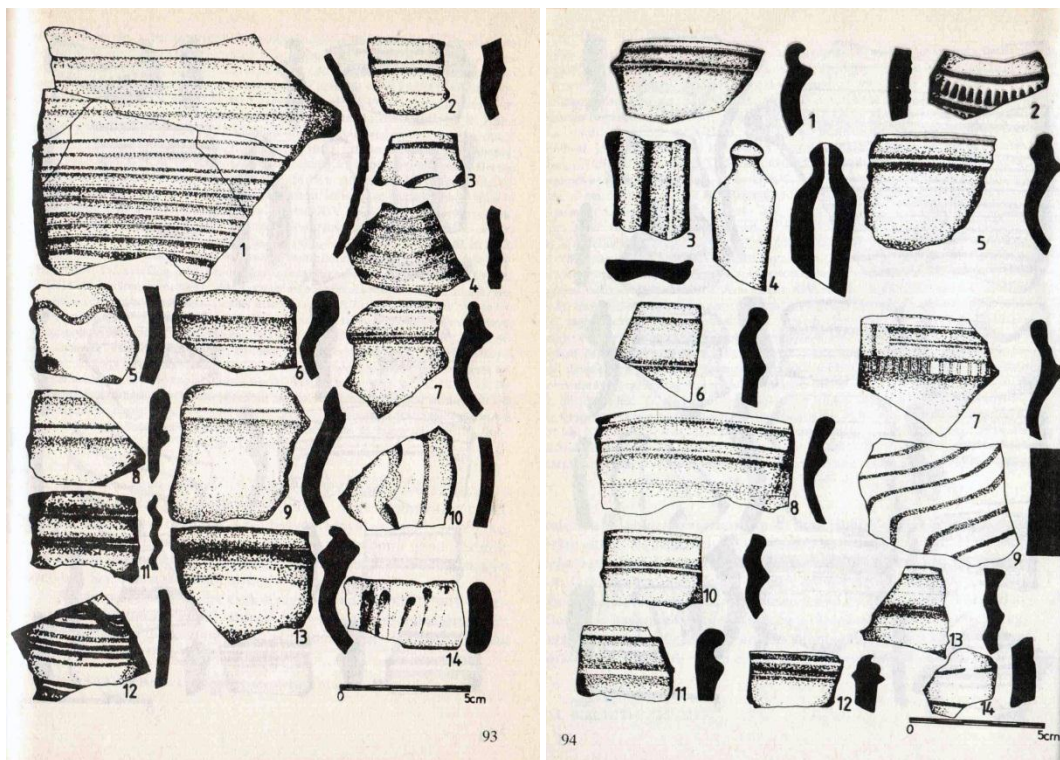
11. ábra Ismert régészeti lelőhelyek a kutatási terület környezetében (a lelőhelyek hivatali azonosító számával)

- 15912 és 66933 számú lelőhelyek valójában eltérő poligonnal, de egy régészeti lelőhelyet jelölnek az Árpád és középkori Szent Iván-település helyét.

A régészeti lelőhelyet 1981 és 1982-ben terepbejárással azonosították (HOM RégAd.: 1631-82) a felszínen jelentkező paticsfoltok és a XI-XVI. századi kerámiaanyag alapján, melynek zöme XIV. századi. Az írásos források és a helynévi adatok alapján a területet Szentiván településsel azonosították, mely egyszer szerepel az írásos forrásokban 1300-ban. A terület a Templom alja dűlőben található, mely megerősíti, hogy a település templomos hely volt.

Pesthy Frigyes említi a templomot: „Sztiván egy a Váraljától Nyugotnak magánosan fekvő magoslat szőlő tövekkel kiültetve. E hegynek keleti részén még a 18. század elején látható volt egy kis templomka, ha a hagyománynak hinni lehet, hajdan bizonyos veres barátoknak zárdájuk is volt a helyen. Szőlőmunkáláskor sokszor akarnak még itt ott egy-egy sirra.”

A falu pusztulási idejét a régészeti adatokból alapján a XVI. sz-ra tehetjük (Györffy 1987, 145; Wolf 1989, 91–96).

12–13. ábra Szentiván középkori település helyén előkerült kerámialetek

E falu templomát azonosította a 2004-es légifotózás is.

- 15908, 15909

E két azonosítási számú terület is egy régészeti lelőhelyet fed valójában.

A régészeti lelőhelyhez sorolja a szakadatbázis Mihalik József két beszámolóját, melyben főként bronzkori leletekről tudósít (1895, 1897).

Ez utóbbi leírásból csak a leletekről, a lelőhely pontos helyéről azonban nem esik szó, így kérdéses, hogy a Mihalik által közölt leletek valóban e területről kerültek-e elő.

LEVELEZÉS.

I. MIHALIK JOZSEF. A BOLDOGKŐ-VÁRALJAI ŐSKORI TELEP

idáig a szakirodalomban részletesebben bemutatva nincsen ugyan, de mint prähistorikus lelőhely ismeretes *Csorna József* révén, ki *«Östörténelmi nyomok Abaujmegyében»* (Kassa, 1890.) című munkája 38. lapján azt írja a községről, hogy határában 4 darab 11 aranyat nyomó láncszemet és egy kapcsot találtak. Az arany ezüsttel vegyített. A lelet gróf Péchy Manó birtokába került. Ugyanitt találtatott egy bronztekercs, gyűrűalakú, kétfelől 3'2 cm. átmérőjű csigatekercscsel és egy bronzkarika. Az arany ékszerek az Arch. Ert. II. kötetében leírva, a bronztárgyak felől pedig a Múzeum rég. naplója (1876. 267. sz.) nyújt felvilágosítást. Csoma idézett munkája alapján a lelőhely *Hampel*: *«A bronzkor emlékei Magyarhonban»* című munkájának második részébe is belekerült. Most alkalmam nyílt arra, hogy a lelőhely lelettárgyainak számát egy újabb biztos adattal s hallomás útján nyert értesülésem alapján egygyel-mással megtoldjam. Az elmúlt nyár folyamán ugyanis földmívesek egy oly szívalakú, két vége felé vastagodó arany láncszemet találtak, melynek tökéletes analogiái eléggé sűrűn fordulnak elő hazánkban. *A Bronzkor emlékei Magyarhonban* XLVII. tábláján 7. sz. a. rajzban egy hármas összefűzött példány, mely Erdélyből származik s az erdélyi múzeum által őriztetik, be is van ezekből mutatva. A következő XLVIII. tábla 5. számú rajza ugyancsak ilyet tüntet elő, bár ennek alsó része szokatlan csavarulata által rendellenesnek mutatkozik. Ennek lelőhelye nincs megnevezve.

A boldogkő-váraljai példány nagyságra nézve az elsőnek idézett példányokéval megegyezik, alakjában is követvén azokat. Súlyja 7'5 gram s külső szemlélet s próbaközi kísérlet után ítélve ezüsttel kevertnek látszik lenni, valószínű tehát, hogy erdélyi származású. A lelés körülményeit részletesen nem sikerült megtudnom, de arról szavalóható egyén által értesültem, hogy Boldogkő-Váralján gyakran találnak földmívesek ilyen tárgyakat s aranyból készült spirálokat. Kassai aranyművesek előtt is, a kikhez a boldogkő-váraljaiak a lelt tárgyakat eladni behozzák, köztudomású, hogy ott sűrűen találhatók az ilyfajta tárgyak, melyeket potom áron szoktak megvásárolni s azután beolvasztani. Úgy értesültem továbbá, hogy a falu feletti dombon nagy kiterjedésű kulturréteg, melyből nagy számban kerül elé a prähistorikus cserép, a község határában pedig több halom — valószínűleg temetkezési halmok — észlelhetők. Megjegyzem, hogy a kassai múzeum régiségosztálya egy hatalmas urnát őriz, mely ugyaninnét ered, de a melynek lelési viszonyai teljesen ismeretlenek előttem, a mennyiben azokról a múzeum

naplója sem nyújt felvilágosítást. A boldogkő-váraljai prähistorikus telep megérdemelné a szakszerű átkutatást.

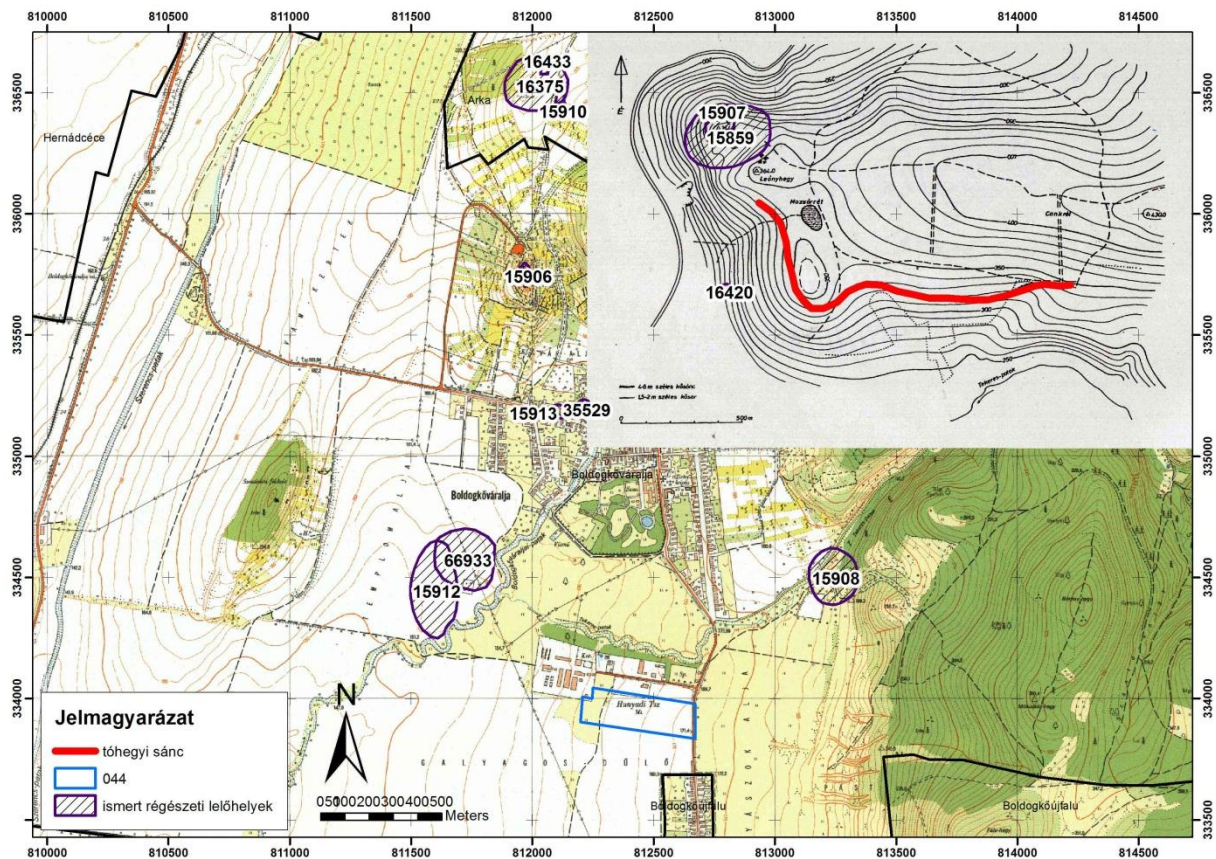
Kassa, 1895. márczius

Mihalik József.

Mihalik József 1890-es években bejárta és felmérte a Tó-hegyet és környékét, majd 1896-ban ásatott a Tó-hegyen és Leány-hegyen. A leleteket neolitikusnak határozta meg.

Boldogkőváralja területén az ún. Tó-hegy területe sokkal inkább megfelel a bronzkori magaslati települések jellemzőinek, és a Herman Ottó Múzeum adattára is tartalmaz olyan feljegyzéseket, melyek ezt a területet valószínűsítik. Boldogkőváralja azonban egyetlen lelőhellyel sem szerepel Kemenczei Tibor 1984-es későbronzkori monográfiájában, noha a szerző a múzeum és gyűjtőterületének egyik legkiválóbb ismerője és ásatott is Boldogkőváralján.

Ezzel szemben a Borosd-Abaúj-zeplén megye várait bemutató kötet (Nováki et al 2007, 23) a Tó-hegyet későbronzkori erődítésként feltételezi. Közli a Tó-hegyi erőd alaprajzát, de azt írja, hogy bronzkori leletek nem ismertek innen, noha a Mihalik által említett tárgyak kivétel nélkül bronzkoriak. A kötet összefoglalja a Tó-hegy és a Kemenczei Tibor által a Tekeres patak völgyében feltárt neolit lelőhely adatait.

14. ábra: A Tó-hegyi sánc Nováki Gyula féle felmérésének illesztése az EOVS térképlapra a vizsgált terület és az ismert lelőhelyek viszonylatában.

Ahogy a térképen látjuk a Tó-hegyi sáncok nemcsak a Tó-hegy nevű magaslatot veszik körül, hanem a Tó-hegy nevű kiugrás platójának déli oldalát határolják. Ez a vonal az 15908 számú lelőhelytől északra, a patak felett húzódik. A két lelőhely

összemosásának az oka tehát a földrajzi közelség, noha ezt a közhiteles adatbázis két poligonja nem jelöli helyesen.

Kemenczei Tibor 1964-es ásatás során csak neolitikus leletek kerültek elő a patak völgy déli oldalán az erdészház mellett: hat ház, négy eszközkészítő műhely az AVK és a Bükki kultúra időszakából. Továbbá egy szkíta állattemetkezés látott még napvilágot (HOM RégAd.: 44-1968).

Az erről szóló jelentés (Kemenczei 1964, 237):

Boldogkőváralja (encsi j.)

A Tekeres patak völgye kezdeténél, közvetlenül a patak mellett újkőkori telepet érintett az útépités. Mentőásatással feltártuk a telepet. A települési réteg 20—160 cm-ig terjedt. Hat ház erősen paticsos maradványa került a napvilágra. A telep legjelentősebb lelete az egyik ház mellől előkerült nagy edény, amely csaknem hatszáz patintott kőpengét tartalmazott. Négy eszközkészítő hely nyomát is megtaláltuk, igen sok magkövel, pengével, kőszilánkokkal. A kerámiaanyag a bükki kultúra körébe sorolja a telepet. A neolitikus anyagon kívül a telepbe beásva szkíta szarvasmarhatemetkezés is előkerült.

Az ásatás értékelését és leletanyagot (HOM Ltsz.: 64.9.1–292) Kalicz Nándor és Makkay János közli (Kalicz-Makkay 1977, 122):

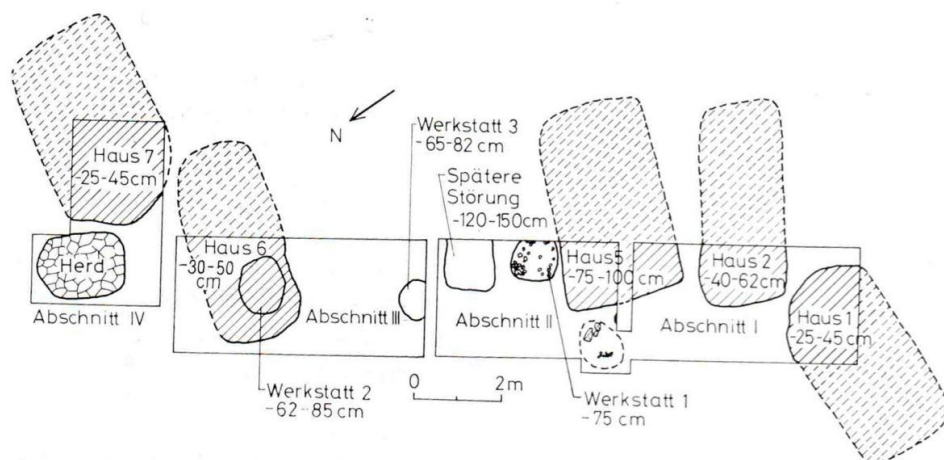
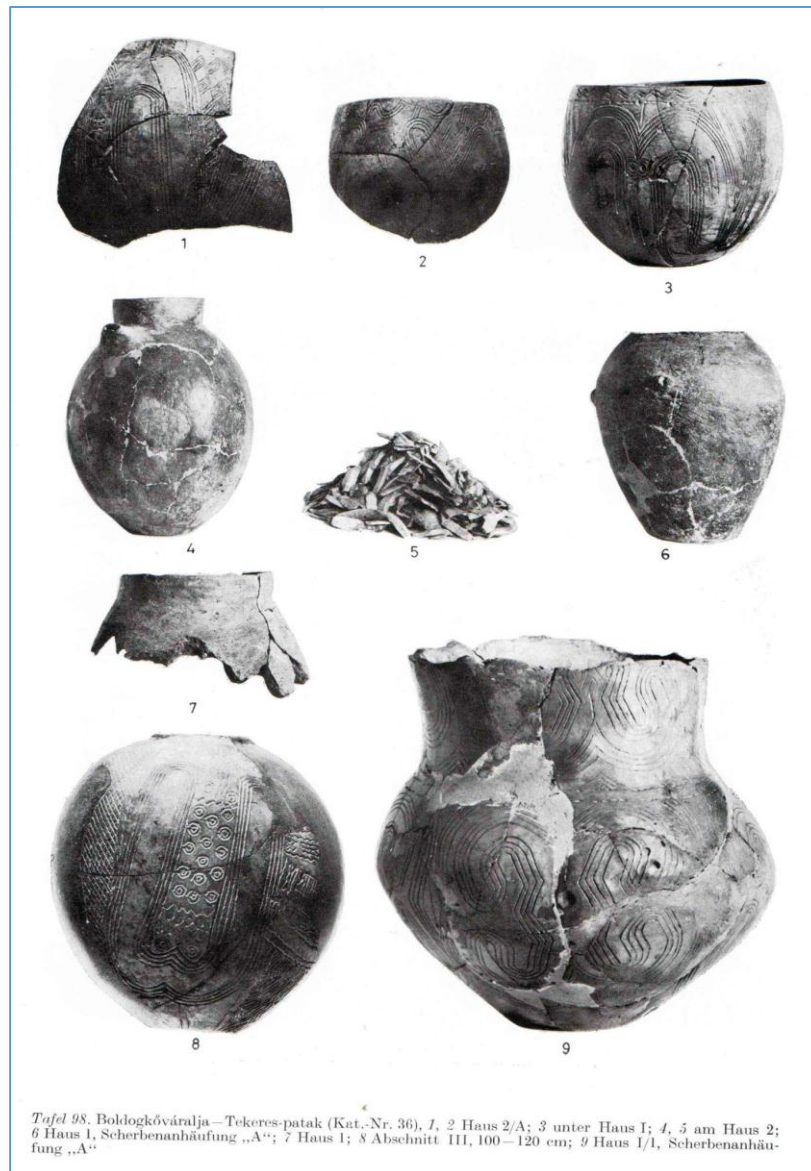

Abb. 10. Boldogkőváralja—Tekeres-patak (Kat.-Nr. 36), Grundriß der oberen Siedlungsschicht

15. ábra: Kemenczei Tibor ásatásának alaprajza (Kalicz-Makkay 1977, Abb. 10)

16. ábra: Kemenczei Tibor ásatásából származó leletek (Kalicz-Makkay 1977, Taf. 98)

A múzeum adattárának 43-1968 számú dokumentuma szerint, mely a boldogkőváraljai általános iskola bejelentését tartalmazza agyagedények, cserepek, csontok, bronz karperecek, bronzsarló kerültek elő a boldogkőváraljai Tekeres völgyben 1962-ben.

Filep József és Kovalovszky Júlia 1962-es kiszállása során az erdészlakkal szemben a Tekeres patak jobb oldalán későbronzkori leleteket és telepjelenségeket találtak (HOM RégAd.: 42-1968). Ez a terület valószínűleg a Tó-hegy néven elkülönített lelőhely déli vége vagy egy hozzá tartozó önálló külső település.

Csengeri Piroska, 2009-ben próbálta azonosítani Kemenczei Tibor neolitikus lelőhelyét. Az erről szóló jelentés az alábbiakat tartalmazza:

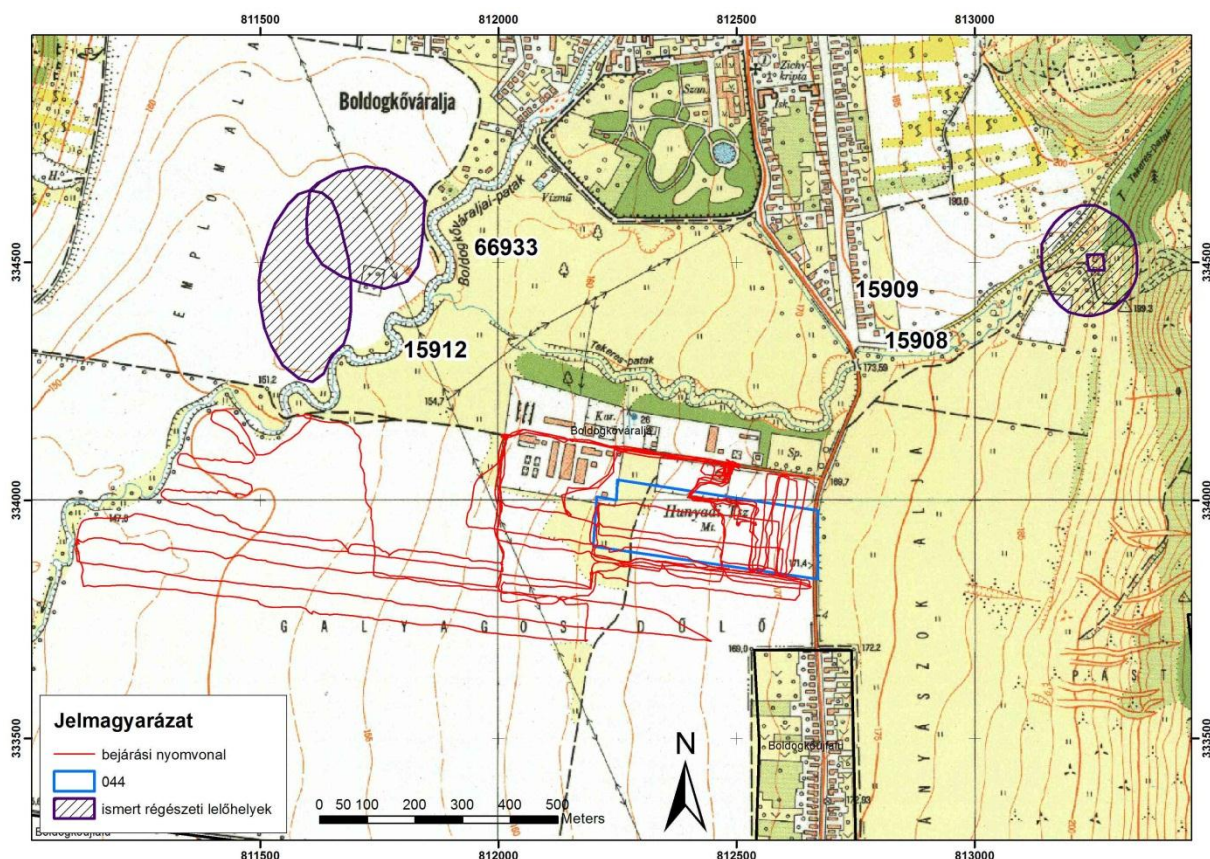
2009. július 28-án végzett helyszíni szemle során megpróbálták beazonosítani az 1963-ban Kemenczei Tibor által az Erdésház (KÖH 15909) neolit és szkíta lelőhelyen végzett leletmentés helyét. Jelenleg magánterületen (Téka tábor), a volt Erdésházról É-ra látható egy igen magas kiemelkedés, mely nem megközelíthető, de valószínűleg a lelőhely dombja.

Ugyanezen helyszíni szemle során a Téka táborral szemközt, a patak túlsó partján több szántott parcellában késő bronzkori és császárkori (?) régészeti leleteket gyűjtöttek, K-Ny-i irányban 70 m-es, É-D-i irányban 40-100 m-es területen. A kiterjedése a növényzeti fedettség miatt nem volt megállapítható, de valószínűleg jóval nagyobb a bejelölt területnél. A leletek a patakparti dombvonulat oldalában és alján kerültek elő.

Vagyis a 15908-as lelőhely, mely a patak mindkét partjára kiterjed, jelöli a bronzkori és a neolitikus település helyét egyaránt. Magában foglalja a 15909-es lelőhelyet, mely Kemenczei Tibor szűkebb ásatási területét jelöli. A Mihalik által közölt leletek előkerülhettek innen is, de a település más területéről is. A lelőhely a Tekeres-patak azon pontján található, ahol a völgy a hegylábi felszínen kikerkezik az erdős területről. A neolitikus és bronzkori települések helyválasztását és méretét ismerve a lelőhely nem valószínű, hogy a beruházási területre átnyúlik.

- A Herman Ottó Múzeum régészeti adattárának 2346-93-as dokumentuma alapján, mely egy 1989-es térkép alapján két boldogkővárjai sáncot/földvárat vizsgált, azt mondhatjuk, hogy a régészeti szemle alapján a térképen földvárnak nevezett területen – mely a beruházási területtől Ny-ra magasodik – nyoma sincs várnak. Ez a jelentés azért fontos számunkra, mert az EOV térképen földvárként jelzett terület helyén szerepel a Szent-Ivány/Szent Iván felirat a II. és a III. katonai felmérésen is. A terület nem szerepel régészeti lelőhelyként a közhiteles adatbázisban Wolf Mária itt hivatkozott adattári jelentése és terepbejárása alapján.

A kutatási terület régészeti terepbejárása

13. ábra A 2021.05.24-i terepbejárás nyomvonalát rögzítő térkép

Helyszíni szemlénk során az alábbiakat állapítottuk meg:

A 044a terület jelenleg rét-legelő, mélyen fekvő terület. A jövőben gyümölcsösként ültetik be. A 044b hrsz-ú terület már beültetett gyümölcsös. A terepbejárás során a gyümölcsfák közötti kikopott füves felületeken és a kitisztított fatövek környékén tudtuk a felszínt vizsgálni. Mivel a terület fedettsége erős volt, ezért a 044 hrsz-on kívül is végeztünk bejárást. A közeli szántott területeken erősen köves felszínen régészeti leletanyagot nem találtunk. Akárcsak a gyümölcsös területén. A már betelepített gyümölcsös kis dombon helyezkedik el, mely a 044a hrsz-ú terület felől markánsnak tűnik, azonban dél felé egy azonos síkú felülethez kapcsolódik.

14. ábra A 044a hrsz terület fedettsége

15. ábra A 044b hrsz gyümölcsös fatöveinél kitisztított területek és a körülötte levő felszín fedettsége

16. ábra A 044b hrsz terület vizsgálata

17. ábra A 044a és b hrsz terület közvetlen környezetének fedettsége a terepbejárás során

Összegzés

A Boldogkőváralja 044a és 044b területeken tervezett beruházás területére készített örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezeteinek elkészítése eredményeképp elmondható, hogy a tervezett fejlesztési területen **nincs ismert régészeti lelőhely**. A beruházási terület 1 km-es pufferzónájából ismert 4 azonosító számon nyilvántartott valójában két területet magába foglaló régészeti lelőhely: 15912–66933 és 15908–15909.

A vizsgált terület gyümölcsfákkal beültetett területét a fák tövénél kitisztított felületeken tudtuk átvizsgálni. Ezen kívül bejártuk a lekerített terület külső oldalát, sőt egy jelentősen nagyobb területet, hogy biztosan eldönthessük, hogy az érintett terület régészeti szempontból érintett-e vagy sem.

A kutatási területre vonatkozó történeti térképes állományok, légi-felvételek, szakirodalmi anyag és a terület régészeti terepbejárása **nem hozott olyan adatokat, melyek alapján a fejlesztési területen régészeti lelőhelyet valószínűsíthetnénk**.

A környező területek ismert régészeti lelőhelyeinek elhelyezkedését vizsgálva elmondható, hogy azok nem terjedhettek a vizsgált terület határáig. Olyan jól lehatárolható földrajzi környezetben találhatók, mely kizárja a vizsgált területre történő átnyúlásukat.

Fentiek alapján Boldogkőváralja 044a és 044b hrsz területén a beruházás megvalósításának régészeti oldalról akadályát nem látjuk.

Mivel a beruházási terület környezetben ismert régészeti lelőhelyek találhatók a változtatáshoz kapcsolódó földmunkák során számolhatunk régészeti leletek előkerülésével. Ez esetben is – mint ahogy a Kötv. minden véletlenszerű régészeti lelet előkerülése kapcsán előírja, – a leletek előkerülését haladéktalanul be kell jelenteni a település jegyzőjének és a szükséges régészeti intézkedések megtételéig gondoskodni kell az előkerült leletek eredeti állapotban történő megőrzéséről.

Felhasznált irodalom

Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

Kalicz Nándor-Makkay János: Die Linienbandkeramik in der Großen Ungarischen Tiefebene. Archaeologia Hungarica VII. Budapest, 1977

Kemenczei Tibor: A Herman Otó Múzeum leletmentései és ásatásai 1959–1963. évben. Boldogkőváralja HOMÉ 4, 1964, 237.

Kemenczei Tibor: Die Spätbronzezeit Nordostungarns. Archaeologia Hungarica, series nova, 51. Budapest, 1984.

Mihalik J.: A boldogkőváraljai őskori telep. Archaeológiai Értesítő. 1895, 246-247.

Mihalik J.: A boldogkőváraljai neolitikori őstelep. Arch.Közl. XX. 1897, 5-39.

Nováki Gyula-Sárközy Sebestény-Feld István: Borsod-Abaúj-Zemplén megye várai az őskortól a Kurucz korug. Magyarország várainak topográfiája 1. Borsod-Abaúj-Zemplén megye régészeti emlékei 5. Budapest-Miskolc, 2007.

Wolf Mária: Árpád-kori eredetű települések Abaúj Vármegye déli részén. Borsodi kismonográfiák 30, 1989.

Nyilatkozat

Alulírott Dr. Pusztai Tamás és Pusztainé Dr. Fischl Klára nyilatkozom, hogy jogosultak vagyunk az Örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezeteinek elkészítésére, valamint a tanulmányban javasolt megoldások összhangban vannak a vonatkozó szabályozással.

Miskolc, 2021. 05. 30.

Dr. Pusztai Tamás

régész

Z4S21M

Pusztainé Dr. Fischl Klára

régész

2.3.1/688-4/2004